

PD Dr. habil. Jan Musekamp

Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie

Aleje Ujazdowskie 39

00-540 Warszawa

Warszawa, 25 października 2024 roku

RECENZJA PRACY DOKTORSKIEJ

mgr Małgorzaty Bukiel

„Dykurs(y) o Ziemi Lubuskiej w polskim piśmarstwie historycznym 1945-1999”

Praca doktorska pani mgr Małgorzaty Bukiel zatytułowana „Dykurs(y) o Ziemi Lubuskiej w polskim piśmarstwie historycznym 1945-1999” stanowi ważny wkład w badania nad tożsamościami poszczególnych regionów Polski i, w szerszej perspektywie, Europy. Jako przedmiot badań autorka wybrała Ziemię Lubuską, która w przeszłości nie znalazła się w centrum zainteresowań historyków. Pani Bukiel od dłuższego czasu zajmuje się kwestiami konstruowania tego regionu i publikowała już artykuły naukowe na ten temat w renomowanych czasopismach jak np. w *Przeglądzie Zachodnim*. Autorka wskazuje na to, że jedyna monografia o Ziemi Lubuskiej pochodzi z 1950 roku (*Ziemia Lubuska*, red. M. Szczaniecki, S. Zajchowska, *Ziemie Staropolskie* t. 3, red. Z. Wojciechowski, Poznań 1950). Tym ważniejsze dla konstruowania historycznego regionu były inne teksty, jak np. artykuły w czasopismach *stricte* naukowych jak *Przegląd Zachodni* oraz społeczno-kulturalnych jak *Nadodrże*, *Rocznik Lubuski* i *Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny*. W oparciu o nie mgr Bukiel przeprowadziła „analiz[ę] dyskursu o Ziemi Lubuskiej w polskim piśmarstwie historycznym po II wojnie światowej”.

—

Praca składa się ze wstępu, pięciu głównych rozdziałów oraz zakończenia. We wstępie autorka wskazuje na to, że adresatami publikacji historycznych o regionie byli

nie tylko nowi osadnicy Ziemi Lubuskiej, lecz także „reszta Polski” oraz środowisko międzynarodowe”. Chodziło między innymi o legitymizację nowych granic oraz o historyczne ugruntowanie nowej mapy politycznej Polski (str. 11). W pierwszej części autorka opisuje swój warsztat badawczy. Bazując na pracach naukowców takich jak Marc Bloch, Krzysztof Pomian, Jörn Rüsen, Jerzy Topolski, Wiktor Werner i inni, autorka przyjmuje „konstruktywistyczną teorię wiedzy historycznej, w której ważne miejsce zajmą także nadawcy dyskursu i jego konstruktorzy” (str. 21). Jako najważniejsze narzędzie w swoich badaniach mgr Bukiel wymienia historyczną analizę dyskursu, czyli „Discourse – Historical Approach” według Martina Reisingla i Ruth Wodak. Na podstawie analizy źródłowej autorka opracowała ramy interpretacyjne, które obejmują tematy omawiane w dyskursie historycznym.

W drugiej części pracy, mgr Bukiel zapoznaje czytelnika z przemianami w pisarstwie historycznym Polski i tzw. Ziem Odzyskanych od 1945 do 1999 roku. Zarówno trudne początki spowodowane stratami wojennymi i odbudową, jak i zmiany pokoleniowe miały wpływ na owe pisarstwo. Drugim ważnym czynnikiem była sytuacja polityczna w kraju, od okresu pionierskiego, po stalinizację, małą stabilizację, pozorną liberalizację aż po nowe tendencje po 1984 rokiem, kiedy to przemiany polityczne i pokoleniowe otworzyły drogę „od narracji narodowej do narracji regionalnej i lokalnej.” (str. 85). Tu autorka zwraca uwagę na różnice w periodyzacji ogólnopolskiej wobec regionalnej.

W trzeciej części autorka opisuje kształtowanie się środowisk dominujących dyskurs o Ziemi Lubuskiej. Omawia ona znaczenie ośrodków, znajdujących się poza regionem, takich jak Uniwersytety Wrocławski i Poznański (w mniejszym stopniu Politechnika Szczecińska) oraz Instytut Zachodni. Wynikało ono z braku tradycyjnego zaplecza akademickiego w samej Ziemi Lubuskiej, które powstało dopiero w późniejszym okresie (Zielona Góra i Gorzów Wlkp.). Przeszkodami były także zmiany administracyjne województw i związane z tym animozje oraz brak silnego regionalnego centrum humanistycznego do lat 70. XX wieku.

Czwarta i piąta część pracy to niewątpliwie najciekawsze części doktoratu. W czwartej części autorka analizuje dyskurs o Ziemi Lubuskiej między 1945 a 1957 rokiem. Ze względu na specyficzną sytuację regionu podzieliła okres na następujące podrozdziały: 1945-1957, 1957-1971 oraz 1971-1989. Piąta część poświęcona jest okresowi po transformacji ustrojowej.

Główne ramy analizy to rama konfliktu, rama pragmatyczna i rama tożsamościowa. We wszystkich okresach konflikt polsko-niemiecki odgrywał ważną rolę w dyskursach historycznych. Związana z tym idea „sprawiedliwości dziejowej”, a co za tym idzie konstrukcja „powrotu do Macierzy” dominuje tylko do 1971 roku. Ramę pragmatyczną we wszystkich okresach wyznaczają przeszłość piastowska oraz profesjonalizm autora. Pod tym ostatnim pojęciem pani mgr Bukiel rozumie sposób przedstawienia regionu i jego historii. Głównym pojęciem jest sama nazwa „Ziemia Lubuska”, która była rzadko spotykana przed 1945 rokiem i występuje tylko w źródłach średniowiecznych. Warto dodać, iż sama nazwa pochodzi od słowiańskiej nazwy miasteczka Lubusz (niem.: Lebus), położonego na zachód od Odry i na północ od Frankfurtu, gdzie w trzynastym i czternastym wieku znajdowała się siedziba biskupa. Autorka trafnie nazywa próbę konstruowania kontynuacji pomiędzy średniowieczną a powojenną Ziemią Lubuską „dobrym przykładem onomastycznej gimnastyki” – szczególnie dla historyków jak Gerard Labuda, który pozostał wierny profesjonalizmowi (str. 223). Od 1957 roku pojawiły się ponadto tematy związane ze sprawami administracyjnymi jak granice województw. Pod ramą tożsamościową autorka określiła kategorie, które miały bezpośredni wpływ na kwestie więzi regionalnych, jak kształtowanie się lokalnych elit, wyeksponowanie lokalnych bohaterów, ale też narracje dekonstrukcyjne, kwestionujące istniejące granice administracyjne oraz nazwę regionu.

Piąta część pracy analizuje zmiany w dyskursie po 1989 roku. Powstały nowe czasopisma jak *Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny* w Gorzowie, podczas gdy *Rocznik Lubuski* zmienił tematykę. Innym ważnym źródłem tego okresu, które autorka poddała analizie, jest *Gazeta Lubuska*. Nowe wątki dyskursu to niemieckie dziedzictwo, transgraniczność oraz zdemaskowanie historycznych mitów. Niemniej jednak walka o samodzielne województwo lubuskie w ramach reformy administracyjnej 1998 roku pokazuje, że dyskursy historyczne minionej epoki miały poważny wpływ na budowanie regionalnej, lubuskiej tożsamości. Mgr. Bukiel cytuje zmarłego niedawno zasłużonego działacza Zbigniewa Czarnucha, który twierdził, „że region ten, nieważne czy go nazwiemy Ziemią Lubuską, czy Środkowym Nadodrziem, funkcjonuje w świadomości Polaków jako odrębna kraina”, również wśród mieszkańców samego regionu. (cytat na str. 337). Na podstawie artykułów opublikowanych na łamach *Gazety Lubuskiej* autorka udowadnia, że ramy interpretacyjne z poprzednich dekad nadal oddziaływały na świadomość mieszkańców regionu. W skutecznych staraniach o województwo

argumenty historyczne straciły jednocześnie na wadze na rzecz argumentów politycznych i ekonomicznych.

–

Autorka zna *de facto* polską literaturę istotną dla tematu swoich badań. Imponująca jest wnikliwość, z jaką przeanalizowała nie tylko cztery dekady czasopism historycznych i społeczno-kulturalnych, lecz także ważniejsze gazety regionalne. Nawet w czasach digitalizacji jest to duże osiągnięcie. Wyposażona w solidny warsztat badawczy, mgr Bukiel systematycznie analizowała materiał źródłowy, przy czym dbała o poprawność przypisów i bibliografii.

Autorka zna jedyną istniejącą monografię na temat konstruowania Ziemi Lubuskiej jako regionu Polski, jakim jest praca Kerstin Hinrichsen z 2017 roku pod tytułem „Die Erfindung der Ziemia Lubuska. Konstruktion und Aneignung einer polnischen Region 1945-1975.” [Wynalezienie Ziemi Lubuskiej. Konstruowanie i przyswajanie polskiego regionu, 1945-1975]. Niektóre wątki w obydwu pracach niewątpliwie się ze sobą pokrywają, niemniej jednak pani mgr. Bukiel stosowała całkiem inną metodologię i jej badania miały inny zakres, zarówno pod kątem tematycznym jak i chronologicznym.

–

Uwagi i sugestie

Rekomenduję opublikowanie pracy doktorskiej pani mgr Małgorzaty Bukiel. Załączam listę sugestii w celu przygotowania pracy do druku:

1. Zaleca się dokładniej rozgraniczyć książkę pani dr Kerstin Hinrichsen od własnej pracy oraz uzupełnić przypisy – odnośniki do treści monografii z 2017 roku. Dr Hinrichsen poświęca na przykład dużo miejsca załączkom ośrodków akademickich w Zielonej Górze oraz w Gorzowie Wlkp. (rozdział czwarty) i opisuje powstawanie organizacji i czasopism społeczno-kulturalnych jak LTK oraz *Nadodrze* (rozdział trzeci).
2. Autorka operuje pojęciem „konstruowanie nowego regionu” (główna część pracy). Warto przy tym przytoczyć Erica Hobsbawma (Hobsbawm, E. J. (1983). Introduction: Inventing Traditions. The Invention of Tradition. E. J. Hobsbawm and T. Ranger. Cambridge/United Kingdom, Cambridge University Press: 1-14.), który pisze o konstruowaniu tradycji w celach tworzenia tożsamości.

3. We wstępie mgr Bukiel wspomina o międzynarodowych adresatach prac historycznych o Ziemi Lubuskiej. Należałoby skonkretyzować owo twierdzenie. Jaki był odbiór publikacji np. wśród ziomkostw zachodnio-niemieckich, oraz które prace zostały przetłumaczone na język niemiecki (lub angielski)? Jako przykład można wymienić monografię Michała Szczanieckiego, która została opublikowana po niemiecku w 1953 roku – co potwierdza hipotezę mgr Bukiel.
4. Niektóre cytaty są za długie. Niektóre z nich należałoby skrócić, parafrazując (np. str. 44, 151, 154-155, 287).
5. Proszę rozwinąć zakończenie. W tej chwili dotyczy przede wszystkim okresu po 1989 r.

Podsumowując, wysoko oceniam pracę pani mgr Bukiel. Podstawy teoretyczne oraz metodologiczne są imponujące. Stawiany na początku cel badawczy został w całości osiągnięty. Autorka posiada szeroką wiedzę historyczną i umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Praca doktorska pani mgr Małgorzaty Bukiel spełnia wszystkie warunki określone w ustawie o stopniach naukowych, dlatego wnoszę o jej dopuszczenie do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Serdecznie gratuluję pani mgr Małgorzacie Bukiel oryginalnego rozwiązania problemu badawczego. Tym samym rekomenduję wyróżnienie rozprawy doktorskiej.

Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie
Pałac Karnickich
Aleje Ujazdowskie 39
00-540 Warszawa